

Terör Nedeniyle Farklı Şehirlere Yollanan Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlar ve Ders Başarıları Üzerine Bir Araştırma

Yusuf ARSLAN¹

Özet

Bu araştırmada terör travmasının eğitim öğretimi ve öğrenci başarısını nasıl etkilediği kanıtlara dayanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın kanıtları yaşanan terör sonrası okulları kapanan, öğretmenleri şehirden ayrılan ve telafi eğitimi alabilmeleri için yollandıkları farklı illerde görüşme yapılan Şırnaklı ortaöğretim öğrencilerinden elde edilmiştir. Terör mağduru olan kişi bir öğrenciyse ve telafi eğitimi almak için bir başka şehre gitmeye mecbursa ne tür sorunlar yaşar ve ders başarısı ne yönde etkilenir? araştırmada bilhassa bu soruların yanıtları aranmıştır. Araştırmada, nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Veriler, anket ve odak grup görüşmesi teknikleri ile elde edilmiştir. 56 öğrenci anket sorularını yanıtlamış, 15 öğrenci ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bulgular belirli sayıda öğrenci üzerinde farklı şehirde eğitim görmenin belirgin bir etki yaratmadığını ancak geneli üzerinde akademik başarıyı kesin şekilde düşürdüğünü ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Terör, terör mağduru öğrenciler, Şırnak, Güneydoğu Anadolu, terör ve eğitim.

A Research on Course Success and Problems of Students Who Are Sent to Different Cities Due To Terrorism

Abstract:

In this research, it was tried to put forward the evidence based on the evidence of how terror affected education and student achievement. The evidence in the study was obtained from Şırnaklı education, which went to study in different cities. If the terrorist victim is a student and if another state has to go to get compensation training, what kind of problems does it face and how will the course success be affected? especially the answers of these questions were searched. In this research, qualitative and quantitative research methods were used together. Data were collected through questionnaires and focus group techniques. Questionnaires was conducted with 56 students via focus group interviews with 15 students. Findings show that a certain number of students did not have a significant effect on the education in different cities, but that they reduced the academic success on the generic basis. It has been seen and

¹ Dr. Öğrt. Üyesi, Batman Üniversitesi Psikoloji Bölümü.

understood that the main cause of this failure is lack of knowledge and experience on how to deal with students victim of terrorism.

Keywords: Terror, victim of terror students, Şırnak, South-Eastern Anatolia, Terrorism and training.

Giriş

Yayla (1990:335) siyaset bilimci Wilkinson'a atfen terör kelimesinin Latince kökenli olduğunu, korkutma veya korkutmaya yol açma anlamına geldiğini belirtir. Mallison ve Mallison (1975) ise terörü kamusal ve politik bir başarı sağlamak için şiddetin sistematik şekilde korku ve tehdit unsuru olarak kullanılması olarak tanımlar. Amerikalı hukukçu Thornton (1964) terörü, politik gündemin dikkatini çekmeyi amaçlayan sembolik hadiseler şiddet hareketleri olarak ifade eder. Terör olaylarının yaşandığı her yerde insanlar mağdur olmaktadır. Ölenler, yaralananlar, zorunlu göçler, mülteciler hep terörün kurbanları olmuşlardır. Teröre maruz kalan mağdurların biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlığı önemli ölçüde bozulmakta, dünya genelinde morbitide ve mortalite artmakta ve konu uluslararası bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Bebiş ve Özdemir, 2013: 57).

Terör olayları, yerinden edilme ve toplumsal göç gibi olaylarda önemli bir etken olmaktadır. Aksoy'un (2004:3) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaptığı araştırmada 1983 yılından önce %7 olan terörden kaynaklanan göç olayı 1983-1990 yılları arasında %64.5'e; 1991'de %83.8'e; 1992 'de %81.4'e; 1993'de %83.4'e çıktığı görülmüştür. Terör, ekonomi, sağlık, sosyal yaşam, güvenlik gibi alanları olumsuz etkilediği gibi eğitim alanını da olumsuz etkilemektedir. Okullar yakılmakta, öğretmenler öldürülmekte ya da görevlerini bırakmaya zorlanmaktadır. Tüm bunlar, okul çağındaki öğrencilere ve onların eğitim hayatına olumsuz yansımakta, sadece ruh dünyalarını değil eğitim-öğretimlerini de olumsuz etkilemektedir. Mallison ve Mallison (1975) bazı ruhsal hastalıkların arkasında terör olaylarının yol açtığı yıkıcı etkilerin bulunduğunu belirtirler. Yapılan araştırmalar, terör olaylarının çocuklar üzerinde travmatik etkileri olduğunu, onların fiziksel, psikolojik ve ahlaki gelişimleri üzerinde kalıcı hasarlar bıraktığını göstermektedir (Erden ve Gürdil, 2009:1). Nitekim tarafımızdan yapılan bir araştırmada teröre maruz kalan öğrencilerin %69.4'ünde aşırı duygusallaşma, %74.2'sinde yoğun endişe/kaygı, %58'inde depresyon, %63'ünde dikkat bozukluğu, %56.5'inde özsayıgı sorunu, %63'ünde uyku problemi sorunu bulunduğu anlaşılmıştır (Arslan:2016). Bu araştırmanın yapıldığı saha üzerindeki çocuklarda da bu tip etkileri açıkça görmek mümkündür.

Terörle mücadele, sadece askeri tedbirlerle çözülecek bir mesele değildir. Askeri tedbirler terörle mücadelenin zorunlu bir parçasıdır, fakat teröre karşı sosyal, idari, kültürel, ekonomik ve bilhassa eğitsel tedbirler almakta gereklidir. Yapılan araştırmalarda, eğitimden kopmuş ya da iyi bir eğitim almamış bireylerin önce kendine sonra topluma ve giderek toplumsal düzene karşı bir soruna dönüştüğü görülmektedir (Soyvural, 1997:91). "Bu bağlamda öncelikli strateji ise, insanların terör örgütlerinin tuzağına düşmelerini önlemek, insanları teröre iten nedenleri ortadan kaldırmaktır" (Bal:2006). Toplumsal kalkınma, toplumsal refah, mutlu ve kaliteli yaşam, eşitlik, adalet, medeni insan olma, toplumsal ilerleme ve terörle mücadele nitelikli bir eğitim olmadan başarılmaz. Einstein'ın belirttiği gibi "bir ülkenin geleceği o ülke insanın göreceği eğitime bağlıdır".

Terör, eskiden beri ülkemizi tehdit eden bir olgudur. Son 40 yılda bilhassa Pkk terörüyle tehdit daha da büyümüştür. Terörün kırsal bölgelerden şehir merkezlerine doğru yönelmesi can ve mal kayıplarını arttırmış, daha fazla insan üzerinde etkileri yıkıcı olmaya başlamıştır. Şehir içinde kum torbalarından barikatlar yapmak, evlerden evlere tüneller kazmak, bina, ev, sokak, caddelere mayın döşemek, kazılan hendekler onların söylemiyle şehir savaşları gerçekte şehir terörü olan bu hadiseler ülkemizi son dönemlerde meşgul eden önemli bir sorundur. Bu tip olaylar Diyarbakır, Mardin, Hakkari gibi illerin yanı sıra Şırnak'ta da görülmüştür. Şırnak'ta, terör örgütü mensuplarının barikatlar yapıp hendek kazması ve sonrasında çıkan çatışmalar nedeniyle eğitim-öğretim faaliyeti yapılamaz olmuştur. Okullar kapanmış, bütün okul idarecileri, öğretmenler ve okul çalışanları ücretli izine çıkartılmıştır. Öğrenciler telafi eğitimi için Milli Eğitim Bakanlığı'nca yakın çevre illerdeki YİBO'lara (yatılı ilköğretim bölge okulu) yollanmışlardır. MEB kararıyla, bu illerden biri olan Batman'a, Şırnak ilinden terör mağduru olmuş 8. sınıf öğrencileri transfer edilmiştir. Bu araştırmada, söz konusu bu öğrencilerin yerleştirildikleri yeni okullarda sorun yaşayıp yaşamadıklarını ve ders başarılarının yeni okullarında düşüp düşmediği, eğer düşmüş ise ne tür faktörlerin bunda etkisi olduğu araştırılmıştır. Bu araştırmada tespit edilen sorunlar ve sorunlara getirilmiş çözüm önerilerinin terör bölgelerinden farklı illere telafi eğitimine yollanan öğrencilere, bunun yanı sıra onlara ev sahipliği yapan öğretmen ve idarecilere yararı dokunabilir. Ayrıca, terör mağduru olan öğrenciler üzerine yapılmış alan araştırmaları literatürüne küçük bir katkı sağlanmış olacaktır.

Yöntem

Bu araştırma, 2015 yılında terör olaylarının yaşandığı Şırnak'ın Cizre ve İdil ilçesinden Batman'a yerleştirilmiş, TEOG'a (Temel Eğitimden Orta Öğretime Geçiş Sınavı) hazırlanan 8. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Nicel araştırma tekniği olarak anket, nitel araştırma tekniği olarak odak grup görüşmesi tekniğine başvurulmuştur. Tesadüfî örnekleme göre seçilen 15 öğrenci ile odak grup görüşmesi, 60 öğrenciyle de anket yapılmıştır. Öğrencilere dağıtılan anketlerden 4 'ü çeşitli nedenlerle geri gelmemiş, 56 anket toplanmıştır. Odak grup görüşmesi öğrencilerin izinleri ve onayları alınarak kamera ile gerçekleştirilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin cinsiyetine ilişkin bilgiler şöyledir.

Tablo 1: Cinsiyete İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	f	%
Kız	41	73.2
Erkek	15	26.8
Toplam	56	100

Tablo 1'e göre öğrencilerin %73.2'si kız, %26.8'i erkektir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden neredeyse üç kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Örneklemdaki öğrencilerin doğum yerlerine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Doğum Yerlerine İlişkin Bilgiler

Doğum Yeri	f	%
Cizre	15	26.8
İdil	41	73.2
Toplam	56	100

Tablo 2'ye göre öğrencilerin %26.8'i Cizre, %73.2'si İdil doğumludur.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

1) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Öğrencilerin Yatılı İlköğretim Bölge Okuluna Yerleştirilmeleri Nedeniyle Ders Başarılarının Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Bulgular

Tablo 3: Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda Kalmak ile Ders Başarısı Arasındaki İlişki Tablosu

Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda kalıyor olmak ders başarılarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	19	33.9
Olumsuz etkiledi	14	25
Fark eden bir şey olmadı	5	8.9
Çok olumlu etkiledi	7	12.5
Olumlu etkiledi	11	19.7
Toplam	56	100

Tablo 3'e göre, terör mağduru öğrencilerin %58.9'u yatılı bölge okulu ve şartlarının ders başarısını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin yarıdan fazlasının, eski eğitim-öğretim ortamını, geldikleri yatılı ilköğretim bölge okulunda bulamadıkları anlaşılmaktadır. Odak grup görüşmesinde öğrenciler “odalarının temiz olmadığını”, “yemeklerin kötü olduğunu”, “sıcak suyun haftada bir verildiğini”, “tuvaletlerde sabun, tuvalet kağıdının bulunmadığını”, “10 kişilik banyo bölümlerinde 500 kişinin banyo yaptığını”, “tuvaletlerin hijyenik kullanılmadığını”, “kantinin geç açılıp erken kapandığını”, “sosyal aktivitelerin hiç yapılmadığını”, “hafta sonları dışarı çıkmalarının yasak olduğunu”, “500 kişilik yurttan sadece 1 tv.'nin olduğunu”, “yurttaki kitaplığın sürekli kapalı olduğunu” ifade ederek okul şartlarını beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler “ilk defa ailelerinden ayrıldıklarını, yurt hayatını daha önce hiç yaşamadıklarını, halen bunun zorluklarını aşamadıklarını” ifade etmişlerdir. Terör nedeniyle eğitim seyirleri kesintiye uğrayan, güvensizlik ortamı içerisinde eğitim gören bu çocukların yarısının biraz fazlasının, yatılı ilköğretim bölge okulunda okul başarılarının risk altında olduğu görülmekte ve anlaşılmaktadır. Bunun ana sebebi yatılı ilköğretim bölge okulundaki çevre ve şartların sanıldığı gibi iyi olmamasıdır. Diğer taraftan, her biri ergenlik çağına giren bu öğrenciler için bu sürece ailelerinden uzakta girmeleri ayrı bir sorun yaratmaktadır. Ergenlik, hem erkekler hem de kızlar için önemli değişimlerin vücutta gerçekleştiği bir dönemdir. Sağlıkçılar, ergenlik dönemi gençlerinin bu değişimler konusunda ailelerin ilgi ve desteğine muhtaç olduklarını ifade ederler(web1). Kız çocuklarının

ilk regl dönemi yatılı bölge okulu ortamında ayrı bir sorundur. Sağlıkçılar, rehber öğretmenleri tarafından bu dönemle ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı gibi yurt öğretmenleri de ekseri erkek olduğu için bu konuda kızlara hiçbir yardımları dokunmamaktadır. Bu çocuklar arasında ped parası bulmada zorlananlar olduğunu söyleyen birine abarttığını söylemek gerçek dışı olur çünkü yatılı bölge okuluna gelir düzeyi iyi olanlar değil, terörde evlerini kaybedenler, aileleri parçalananlar, aile ekonomisi dağılmışlar, dar gelirli, yoksullar ve köy çocukları yerleşmiştir.

Psikologların yaptıkları araştırmalarda, "henüz bir kimlik oluşturma mücadelesinde olan ergenlerin, iç savaş, terör yaşantısı nedeniyle hazır olmadıkları bir yetişkin rolü üstlenmeye zorlandıklarında psiko-sosyal travmalar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Erden ve Gürdil, 2009:4). Odak grup görüşmesindeki öğrencilerin, yatılı okul şartlarını "hapishane"ye benzetmeleri bir travma içinde olduklarını göstermektedir. Farklı araştırmalarda göstermiştir ki, YİBO'lar içinden bazılarında ciddi problemler mevcuttur (Akyol: 2002; Özkaya:2008; İnal ve Sadık:2009; Yılmaz:2012). YİBO'larda kapsamlı iyileştirmeler yapılmadığından çok çeşitli sorunlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de problem alanı olarak durmaktadır (Yılmaz:2012). "Aile desteğinin sürekli sağlanamaması, ana-baba ilgisinden yoksunluk, sevgi ve şefkat eksikliği, hijyen, beslenme sorunları, yetersizlik duygusu, gelecek kaygısı, hastalık oranının yüksek olması, suç oranının yüksek olması, okula karşı tepkinin belirgin olması, edilgen (pasif) davranışlar, okuldan kaçma oranlarının yüksek olması, ailelerinin bulunduğu yerde okula gitme isteklerinin belirgin olması, yaşı büyük öğrencilerin, küçük öğrenciler üzerinde baskı kurmaları, aynı köyden gelen öğrencilerin çeteleşmeleri ve bu gruplar arasında zaman zaman çatışmalar olması YİBO'larda rastlanan en belirgin sorunlardır" (Eraslan: 2009). Bu şartların var olduğu hangi ortam olursa olsun sağlıklı birey, sağlıklı eğitim öğretim ve sağlıklı bir öğrenmenin gerçekleşmesi güçtür. İyi bir eğitim ancak öğrencilerin kendilerini mutlu hissettikleri okul ortamlarında gerçekleşebilir. Terör nedeniyle zaten maddi-manevi mağduriyet yaşayan, mağduriyetleri halen sürmeye devam eden bu çocukların fiziksel/mekansal/sosyal şartları tam manasıyla yeterli olmayan YİBO'lara yerleştirilmesi pedagojik bakımdan doğruluğu kanıtlanamayacak bir karar olmuştur. Tuvaletlerde sabun, tuvalet kağıdı olmaması, sıcak suyun sadece haftanın bir günü verilmesi, yemeklerin kötü hazırlanması, kırılan camların takılmaması, var olan kütüphanenin kapalı tutulması, imkansızlıktan değil, bakış açısından kaynaklanmaktadır. Çünkü, YİBO'ların kendi bütçeleri bulunmakta, eksiklikler bu bütçelerinden rahatlıkla karşılanabilmektedir. İhtiyaçlar karşılandıkça öğrencilerin doyum

düzeyleri artar, okullarını benimsemeleri kolaylaşabilir, derslerine daha fazla çalışabilirlerdi. Maalesef temel ihtiyaçlar dışındaki duygusal, psikolojik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlar karşılanamadığı için öğrencilerin ders başarısı olumsuz etkilenmiş ve notların düşmesine yol açmıştır.

Bir diğer sorun, yurtlardaki kişilerarası ilişkilerde görülen problemlerdir. Terör mağduru öğrenciler ile yatılı bölge okulunda kalan “yerli” öğrenciler arasında zaman zaman kavga ve sataşmalar meydana gelmektedir. Kimi “yerli öğrenciler”, okullarına gelen “misafir öğrencilere” pekte hoşgörülü davranmamakta, zaman zaman onları dışlamaktadırlar. Şırnak’tan gelen öğrencilerde sıkı bir hemşericilik duygusuyla hareket etmekte grup dışı ilişkilere açık davranmamaktadır. Öğrencilerin odak grup görüşmesinde anlattıklarına göre, yerli öğrencilerin televizyonu kendi istedikleri gibi kullandıklarını, tv. kumandasını kendilerine vermediklerini, yemek ve banyoda sıraya girmeyerek önceliği kendilerine bir hak olarak görmeleri, bir arada buldukları toplu etkinliklerde onlarla alay edenlerin olduğu, dışlayıcı davranışlara maruz kaldıkları bu nedenle zaman zaman kavgalar yaşandığı anlaşılmıştır. Misafir öğrenciler arasından yurt düzenini bozan ve yerli öğrencileri rahatsız edenlerin olduğunu da belirtmek gerekir. Misafir öğrencilerin yerleşik okul normlarını bazen bilmediğinden bazen de hiçe sayarak yaşanan tartışmalarda sorumluluğu olmaktadır. Bunun temelinde, terör mağduru öğrenciler ile diğer öğrenciler için bir kaynaştırma programının düzenlenmemiş olması ana etken olmuştur. Gerek özel öğretimde gerek okul öncesinde kaynaştırma programlarının sosyal uyumu ve başarı düzeyini arttırdığı bilindiği halde (Metin:1992), terör mağduru öğrenciler için bir kaynaştırma programı uygulanmamış, bu da kişilerarası ilişkilerde sorunlara yol açmış ve zaman içinde bu sorunları arttırmıştır. Odak grup görüşmesinde öğrenciler, nöbetçi öğretmenlerin, "yerli öğrencilerin" sataşmalarına genellikle seyirci kaldıklarını, müdahale ettikleri kimi durumlarda ise inisiyatiflerini “yerli öğrenciler” için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Oysa eğitim-öğretimin baş aktörü olan öğretmenlerin, öğrenciler arasında ayırım yapmaması, hepsine aynı sevgi, saygı, hoşgörü ve adaleti göstermesi gerekirken maalesef belirli vakalarda bunun pek fazla gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin şikayetlerini ilettikleri okul idarecilerinin de maalesef etkin çözümler üretmemesi, durumu iyice içinden çıkılmaz bir hale sürüklemiştir. Uzmanlar, sağlıksız şartlar altında ve süregiden travmatik yaşantılar içindeki çocuklardan psiko-sosyal açıdan sağlıklı birer insan olmaları, normal öğrenciler gibi uyumlu ve derslerinde başarı göstermelerinin beklenemeyeceğini ifade etmektedirler” (Erden ve Gürdil, 2009:2). Nitekim

bu araştırma bulguları da, terör mağduru öğrencilerde uyum sorunları ve buna bağlı olarak ders başarılarının olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

2) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Şırnaklı Öğrencilerin Öğretmen Değişikliği Nedeniyle Ders Başarılarının Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Bulgular

Tablo 4: Öğretmen Değişikliği ile Ders Başarısı Arasındaki İlişkiye Dair Tablo

Öğretmen değişikliği ders başarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	16	28.6
Olumsuz etkiledi	18	32.1
Fark eden bir şey olmadı	13	23.2
Çok olumlu etkiledi	3	5.4
Olumlu etkiledi	6	10.7
Toplam	56	100

Tablo 4'e göre, Şırnaklı öğrencilerin %60.7'sinin öğretmen değişikliği nedeniyle, ders başarısının olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, her öğrencinin öğretmenini benimsemesi, onunla iyi ilişkiler geliştirme seviyesi aynı süre ve düzeyde değildir. Bazı öğrenciler için yeni bir öğretmene, onun ders anlatma şekline alışmak zor değilken, bazılarında çok daha zor ve uzun sürebildiği bilinmektedir. Öğretmene alışma süreci uzadıkça, öğrencinin okul ve arkadaşlarına uyumu zorlaşmakta, ders başarısı bundan etkilenmekte, derslerde kötü sonuçlara yol açmaktadır. Nitekim eğitim bilimciler de zorunlu olmadıkça öğretmen değişikliğini tasvip etmemekte, pedagojik sorunlara yol açacağını ifade etmektedirler. Fakat, Şırnaklı öğrencilerin öğretmen değişikliği normal bir adres değişikliği ya da ev taşımaya bağlı olarak gerçekleşen sıradan bir durum değildir. Bir zamanlar oyun oynadıkları evleri, caddeleri, sokakları, parkları savaş alanına dönmüş, aileleri dağılmış, okulları yakılmış, öğretmenleri görevi bırakmak zorunda kalmış bir ortamdan zorunlu olarak bir başka yere okumaya yollanmış olmalarından kaynaklı niteliksel olarak farklı bir durumdur. Bu bakımdan post travmatik etkileri olan bir eğitim-göç ilişkisinden söz edilebilir (Arslan:2016). Eğitim-göç ilişkisi söz konusu olunca, eski ve yeni öğretmenler, öğrenci açısından kritik bir önem taşımaktadır. Öğrencilerde, üzüntü, yas, kabullenememe gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bradach ve Jourdan (1995), öğretmen kaybı söz konusu

olduğunda öğrencilerin üzüntü ve yas sürecine girdiklerini, yeni öğretmene uyumun birçok öğrenciyi zorlayan bir dönem olduğunu, bunun akademik puan kaybına yol açtığını ifade eder. Her öğretmenin öğrenciye yaklaşımı, öğretme tarzı, öğrenci ile kurduğu yakınlık, pedagojiden anladığı birbirinden farklıdır. Çünkü her öğretmenin kişiliği, pedagojiden anladığı birbirinden farklıdır. Başka bir okula giden bir öğrencinin yeni öğretmenini tanıması, onun ders anlatımına alışması, farklı öğretme yöntem ve tekniklerini benimsemesi zaman alabilir. Terör mağduru öğrenciler içinse bu süreç daha zorlayıcı bir hal alabilir. Çünkü öğretmenlerin çok azı, teröre doğrudan maruz kalan öğrencilerin maddi, manevi kayıplarına ve onların yaşadığı post travmatik sorunların farkında olabilirler. Genellikle terör travması yaşayan öğrenciler konusunda almış oldukları pedagojik bir eğitimde yoktur. Türkiye gibi, uzun yıllardır terör sorunu ile uğraşan bir ülkede, eğitim fakültelerinde konu ile ilgili derslerin olmaması büyük eksiklik olarak geçmişten beri sürmektedir. Öncesinde terör mağduru öğrencilere nasıl yaklaşılacağı ile ilgili bir bilgi verilmeyen öğretmenler, bu tip öğrencilerle karşılaştıklarında nasıl davranacakları konusunda genellikle profesyonellikten uzak bir öğretmenlik icra ederler. Dersi anlatırken, sınav yaparken, sınıf yönetirken genellikle terör mağduru öğrenciler ile terör mağduru olmayan öğrenciler arasında fark gözetmeden öğretimi sürdürürler. Odak grup görüşmesi sonuçları da bu veriyi desteklemektedir. Odak grup görüşmesi sonuçlarına göre öğrenciler *“işlenen konuların kendilerinden ileride olduğunu”, “ders anlatış biçimlerine alışmadıklarını”, “öğretmenlerin soğuk ve ilgisiz davrandıklarını”* ifade eden öğrenciler, öğretmenlerin terör mağduru öğrenciler ile terör mağduru olmayan öğrenciler arasında fark gözetmedikleri gerçeğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin, ileri üniteleri anlatırken, "misafir öğrencileri" pek fazla düşünmemeleri, "misafir öğrencilerin" hazır bulunuşluluklarını göz ardı etmesi, "misafir öğrencilere" yeterli sıcaklık ve yakınlığın gösterilmemesi zaten sorun yaşayan terör mağduru öğrencilerin, okula/derslere/öğretmenlere alışmasını zorlaştırmakta, onların okul/ders/öğretmene karşı olumsuz tutum ve inanışlara girmelerine yol açabilmektedir.

Bu durum aynı zamanda eğitim-öğretim faaliyetlerinde hiçte arzu edilmeyen, eski ve yeni öğretmenleri gereğinden fazla kıyaslamak gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Nitekim odak grup görüşmesinde, *“yeni öğretmenlerimize alışamadık”, “eski öğretmenlerimiz daha bilgililerdi”, “eski öğretmenlerimizi özlüyoruz”, “eski öğretmenlerimiz bizimle daha ilgililerdi, bize daha sıcak davranıyorlardı”* şeklindeki ifadeleri bir "öğretmen yaklaşımı sorunu" olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun temel sebebi, yeni öğretmenlerin terör mağduru öğrencilere karşı nasıl bir dil ile yaklaşacaklarına dair bilgi eksiklerinin

olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı gibi, eğitim fakültelerinde yetişen öğretmen adaylarına terör mağduru öğrencilere nasıl bir dil ile yaklaşacakları hakkında özel hiçbir eğitim verilmemektedir. Tecrübesiz öğretmenler kendi kişisel yetenekleri ile, terör mağduru olan ve olmayan öğrencilerin bir arada bulunduğu karma sınıflarda, kendi günlük, yıllık planlarını yetiştirme telaşından mağdur öğrenciler ile yeterince ilgilenememektedir. Bu ilgisizlik sonucu, terör mağduru öğrencilerin sıklıkla yeni öğretmenlerini eskileri ile kıyas etmelerine, belki gerçek belki değil, onların epistemolojik yeterliliklerini sorgulamakta, öğretmen rolleri karşısında kuşkuya kapılmalarına, onları ilgisiz ve fazla ciddi bulmaları gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin, terörün etkilerini yaşamaya devam eden mağdur öğrencilere sadece bilgisi ile değil, tutum ve davranışlarıyla da samimi ve sıcak olmalı, onların ilgi ve sevgisini kazanmaya çabalamalıdır. "Çünkü öğretmenler, sınıfta model olma rolü üstlenerek öğrenciler üzerinde doğrudan etkiye sahiptir ve eğitim sürecinde öğretmenlerin davranışları, söylediklerinden daha çok önem taşımaktadır (Yener: 2011). Sosyal öğrenmenin yollarından biri olarak kabul edilen "model alma", güven ortamının oluşmadığı eğitim ikliminde sağlıklı gerçekleşmeyecektir" (Köse ve Demir, 2014:9). Bundan dolayı, eğitim-öğretimde baş aktör olan öğretmenlerin, terörden mağdur olmuş öğrencilerin bulunduğu karma sınıflarda mağdur öğrencilerine karşı her zaman tutum ve davranışlarında bilinçli ve sorumlu hareket etmesi, empatik düşünebilmesi, terör travması ile ilgili kaynakları araştırması ve mümkünse uzmanlardan görüş alması başarılı bir öğretimin ön şartlarından biridir. Bu sayede, terör mağduru öğrencilerin okul/ders/öğretmene karşı olumlu psikolojik ve bilişsel uyarımları sağlanabilir, akademik kayıpları en aza indirilebilir. Nitekim, eğitim bilimciler de, öğrencilerin ders başarılarının iyi olması için en başta öğretmenlerin çocuklarla etkileşimlerinin düzgün, bilinçli ve sorumlu olması gerektiğini belirtmektedirler (Jones ve Jones: 2004).

3) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Şırnaklı Öğrencilerin Sosyal Çevre Değişikliği Nedeniyle Ders Başarılarının Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Bulgular

Tablo 5: Sosyal Çevre Değişikliği İle Ders Başarısı İlişkinine Dair Tablo

Sosyal Çevre değişikliği ders başarılarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	18	32.1

Olumsuz etkiledi	13	23.2
Fark eden bir şey olmadı	11	19.6
Çok olumlu etkiledi	4	7.2
Olumlu etkiledi	10	17.9
Toplam	56	100

Verilere göre öğrencilerin %55.3'ü sosyal çevre değişikliğinin ders başarısını düşürdüğünü ifade etmiştir. İnsanın toplumsal yapı ile arasındaki ilişkiye sosyal çevre denilir. Tüm insanların sosyal bir çevresi ve bu çevre ile kurulan bir ilişkisi vardır. Her insan, doğduktan sonra bir sosyal çevre içinde yaşamını sürdürür. İçinde doğup, büyüdüğü sosyal çevreden ayrılmak hiçbir insan için kolay bir durum değildir. Sosyal çevre değişikliği mutlaka insan hayatında önemli değişikliklere, bazen de şoklara sebep olabilir. Sosyal çevre değişikliğinin yöntem, biçim ve sebebi bireyin bundan etkilenme düzeyini belirleyen en önemli faktördür. Örneğin, terör nedeniyle sosyal çevresinden ayrılan biri ile, iş bulmak için sosyal çevresinden ayrılan birinin bundan etkilenme düzeyi farklıdır. Birincisinde bir dış müdahale sonucu zorunlu bir değişiklik varken, ikincisinde bir dış müdahale yoktur ve gönüllü bir tercih söz konusudur. Bu nedenle birinci tip sosyal çevre değişiklikleri daha yıpratıcı ve sarsıcı olmaktadır. Bir başka ifadeyle, sosyal çevreye dışarıdan yapılan kaba müdahaleler, aidiyetlerini sosyal çevre ile oluşturmuş her bireyde travmatik sonuçlara yol açmaktadır. Terör nedeniyle okul değiştiren öğrencilerin durumu da birinci tip çevre değişikliğini örneklemektedir. Psikiyatrlar, bu tip zorunlu sosyal çevre değişikliğinin akut, kronik ya da latent özellikte sağlık bozulmalarına yol açtığını söylemektedirler (Güler ve Çobanoğlu:1994). Durkeim'de, sosyal çevrenin insan hayatında hassas bir yerde durduğunu, zor ile değişmesi ya da bozulması durumunda anomiyeye yol açarak intiharlara sebep olduğunu ileri sürmüştür. Bu hususta, yaşanan şokun aşılabilmesinde rehberlik servislerinin desteği gerekmektedir ancak birçok YİBO'da Psikolojik Danışma ve Rehberlik servisi bulunmamakta (Eraslan:2009) olanlarında uzman kadro eksiklikleri bulunmaktadır. Rehberlik servisinin olmaması nedeniyle öğrenciler ihtiyaç duydukları psikolojik desteği alamamakta ve kendilerini çaresizlik içinde hissetmektedirler. Yaşadıkları terör ve göç şoku ile tek başlarına profesyonelce olmayan biçimlerde mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bunu başardıklarını söylemek zordur. Düşen ders başarıları bunu göstermektedir. Nitekim, çevre değişikliği yaşayan bir çok öğrencinin, uzman desteği almadan şoku atlatamadığı, uyum

sorunları ve akademik puan kayıplarının yaşandığını gösteren araştırmalar vardır (Sevim, 2001:267). Bu araştırmanın bulguları da bu gerçeği teyit etmektedir.

Öğrenciler, odak grup görüşmesinde, “ilk kez ailelerinden ayrıldıklarını”, “buraya alışamadıklarını”, “ailelerini çok özlediklerini”, “burada kendilerini yabancı gördüklerini”, “okullarını, öğretmenlerini, arkadaşlarını özlediklerini”, “uyku düzenlerinin bozulduğunu”, “bazı geceler kabus gördüklerini”, “çok fazla duygusal düşünmeye başladıklarını” ve bu nedenle “yurtta sık sık ağladıklarını” ifade etmişlerdir. Öğrencinin, alıştığı sosyal çevreyi unutamaması, oradan uzaklaştıkça mutsuz olması, onun sosyal, psikolojik bir varlık olması ile ilgilidir. 8. sınıf öğrencisi olan bu çocuklar, geldikleri yeni yerde, nasıl davranmaları gerektiğine dair fikir sahibi değildir. Yeni çevre ve okul binasını, yeni okulun norm ve işleyişini, iklimini, yeni sınıfları, yeni idarecileri, yeni öğretmenleri, yeni arkadaşları tanımak, kendini onlara doğru şekilde tanıtmak ve onları olduğu gibi benimseyebilmek bir anda gerçekleşebilecek istekler değildir. Yetişkinler dahi böyle zamanlarda zorlanmaktayken, ilköğretim çağındaki çocukların sosyal rehabilitasyon hizmetleri olmadan bunu başarmasını istemek gerçekçi değildir. Sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin yanında kuşkusuz öğrencilerin yeni çevrelerine alışmaları zaman ve en önemlisi sevgi, anlayış, hoşgörü, ilgi ve sürekli destek ile aşılabilecek bir engeldir. Ancak, araştırmanın yapıldığı süreçte, terör mağduru öğrencilerin yarısından fazlasının henüz yeni çevrelerine alışamadıkları, onlara sosyal rehabilitasyon desteğinin yeterince sunulmadığı, bir başka ifadeyle sosyal çevre uyumu ile okul başarısı arasında var olan doğrudan ilişkinin göz ardı edilmesi sonucu ders başarısı düşen öğrenciler olduğu bulgulardan görülmüş ve anlaşılmıştır.

4) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Şırnaklı Öğrencilerin Aileden Uzaklaşmalarının Ders Başarısını Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

Tablo 6: Aile Yoksunluğu ile Ders Başarısı Arasındaki İlişkiye Dair Tablo

Ailenizden uzakta olmak ders başarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	20	35.7
Olumsuz etkiledi	19	33.9
Fark eden bir şey olmadı	7	12.5
Çok olumlu etkiledi	3	5.4

Olumlu etkiledi	7	12.5
Toplam	56	100

Tablo 6'ya göre öğrencilerin %69.6'u, ailesinden ayrıldığı için ders başarısının düştüğünü ifade etmiştir. Aile, toplumun en küçük yapıtaşı ve en küçük sosyal birimidir. Ailenin sağlıklı oluşu, üyelerinin bir arada bulunması her bireyin temel arzuları ve beklentileri arasındadır. Aile üyelerinin çeşitli nedenlerle ayrılması her bireyde yas ve hüznü yol açar. Ailenin öğrenci başarısında rolü olduğuna hiç kuşku yoktur. Yapılan araştırmalar, öğrenci başarısında ailenin önemli bir rolü olduğunu göstermektedir (Büyükkaragöz:1990; Yavuzer:1982). Örneğin boşanmış aile çocuklarının, boşanmamış aile çocuklarına göre düşük akademik başarı gösterdikleri bilinmektedir. Yine anne babası ölen öğrencilerin, anne babası hayatta olan öğrencilere göre ders başarılarının düşük olduğu belirtilmektedir (Öztürk: 2006). Toplumun en küçük sosyal birimi olan aile, çocuklara, sevgi, ilgi, şefkat ve güven vermektedir. Aile yuvasından dış dünyaya ilk kez çıkan ilköğretim öğrencilerinin bu durumu kolay aşamadıkları bilinmektedir (Yılmaz:2012). Nitekim, odak grup görüşmesinde, öğrenciler “*ailemizden ayrılmayı kabullenemedik*”, “*ailemizi çok özliyoruz*” “*ders çalışırken onları düşünmekten ders çalışmıyoruz*”, “*kendimizi yalnız hissediyoruz*”, “*ailemiz olmadan mutsuzuz*”, “*ailemiz aklımıza gelince ağlıyoruz*” şeklinde yaşantılarını ifade ederek, aileden uzak olmaktan kaynaklı çok zor günler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadelerde göstermektedir ki, terör mağduru öğrenciler için aile özlemi çok önemli bir sorundur ve geldikleri okulda aile özlemini hafifletecek, gerekli ilgi, sevgi, sıcaklık, saygı, anlayış, değer, hoşgörü gösterilmemektedir.

Dolayısıyla, aile sıcaklığından ayrılmaları ve bunun yarattığı boşluğun doldurulmaması nedeniyle birçok öğrencinin ders başarısı düşmüştür. Aile ve aile bireyleri, her insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çocukların hepsi, ilk defa aile sıcaklığından çıkarak dış dünyada bu kadar uzağa gitmiş, yalnız başlarına kalmışlardır. Bu yüzden anne, baba ve kardeşlerinden uzakta olmak ve bu duygunun yarattığı dolmayan boşluk onlar için en çok zorlandıkları konudur. Terör mağduru öğrencilerin, ilk defa ailelerinden uzakta geçirdikleri bu eğitim dönemine birçoğunun alışması zaman alacağı ve pek de kolay olmayacağı muhakkaktır. Aileden uzak bir yaşama dayanmakta zorlanan birkaç öğrenci, henüz ilk ayında okulu bırakarak ailesinin bulunduğu şehre dönmüştür. Bu sayının artması kuvvetle muhtemeldir. 8. sınıf öğrencisi olan bu çocukların, ergenlik olarak adlandırılan döneme de girmiş olmaları nedeniyle aileye duyulan ihtiyacın şiddeti artmıştır. Çünkü, içinde buldukları, normalden

daha hassas, duygusal ve kırılgan oldukları ergenlik dönemidir. Bu dönemde, cinsel, fiziksel, düşünsel değişimlerden çok kolay etkilenebilmekte, ani korku ve endişeye kapılabilmektedirler. Örneğin, kız öğrencilerin ilk regl dönemlerinde yoğun biçimde korktukları bilinmektedir. Annelerinin hiç bir yardımı olmadan bunu aşan çok az kız öğrenci vardır. Annenin yol göstericiliği rahatlatıcı olmakta, güven vermektedir. Erkek öğrencilerin de cinsel, fiziksel, düşünsel olarak değiştikleri bu dönemde, babalarına ihtiyaçları olmaktadır. Fakat, terör mağduru öğrenciler, yerleşmiş oldukları YİBO şartlarında bunlardan çok uzaktadır. YİBO'larda “öğrencilerin, öğretmenleriyle ergenlik sorunlarını rahatlıkla konuşmadıklarını” gösteren çalışmalar ile (Yılmaz:2012) bu veriler birbirini desteklemektedir. Onlara, ihtiyaç duydukları aile sıcaklığını yaşatabilecek, ilgili, sevgi dolu, yaklaşımlar sergilemek ve rehabilitasyonları için uzman rehberlik desteği psikolojik ve pedagojik bir ihtiyaç alanı olarak görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma sonuçlarına göre terör mağduru öğrencilerin telafi eğitimleri almaları için başka illere gönderilmeleri doğru bir karar olmuştur. Bu sayede öğrenciler hem terör ortamından uzakta, güvenilir bir ortama kavuşmuşlar hem de akranları gibi eğitim öğretimlerini sürdürerek, eğitimden geri kalmamışlardır. Dönem ortasında, aniden binlerce öğrencinin farklı illere yollanması, onların beslenme, barınma, eğitim, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması kolay bir iş değildir. Haliyle her şeyin yolunda gittiğini, problemsiz bir eğitim transferi yapıldığını söylemek zordur. Örneğin, terör mağduru öğrencilerin YİBO'lara yerleştirilmeleri onların ders başarılarını olumsuz etkilemiştir. Bunun sebebi YİBO'ların fiziki, sosyal, kültürel şartlarının sorunlu olması, psikolojik destek hizmetlerinin yokluğu, kalabalık öğrenci nüfusu, kaynaştırma programlarının yapılmaması, yerli öğrenci-misafir öğrenci ayrımının yapılması, kaliteli gıdaya, hijyene dikkat edilmemesi...vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Terör mağduru öğrencilere profesyonel yaklaşım gösterecek, onlarla işbirliği yapacak, aynı duygusal dili yakalayacak donanıma sahip öğretmenlerin yokluğu önemli bir diğer sorun olmuştur. Öğretmenler, terörden mağdur olmuş öğrencilere bir uzman gibi değil, kendi kişisel çaba ve yetenekleri ölçüsünde azimle cevap olmaya çalışmaktadırlar. Kendileri de bu konuda donanımları olmadığını, el yordamıyla, deneme yanılma ile onları anlamaya, sorunlarını aşmada yardımcı olmaya ve işbirliğine çabaladıklarını ifade etmektedirler. Bu durumdan öğretmenleri sorumlu tutmak haksızlık olur. Çünkü bunun sebebi öğretmenler değil, öğretmen

yetiştirme sistemindeki eksikliklerdir. Öğretmen yetiştirme sisteminde, terör mağduru öğrencilere ideal bir yaklaşımın nasıl olması gerektiği hakkında eğitim verilmemekte, uygulama, saha çalışması yaptırılmamaktadır. Psikoloji, PDR gibi branşlarda da bu yönlü spesifik derslerin eksikliği söz konusudur. Halbuki terör Türkiye'nin bir gerçeğidir. Türkiye neredeyse yarım asırdır terör sorunu ile mücadele etmektedir. Yüz binlerce öğrenci terörden doğrudan etkilenmektedir. Son hendek terörü, bunu bir kez daha göstermiştir. Öğretmen yetiştiren kurumların, öğretmen adaylarını terörden mağdur olan öğrencilerle karşılaştıklarında donanımlı olabilmeleri için teorik ve pratik uygulamalara yönlendirmeleri son olaylarla beraber bir zorunluluk halini almıştır.

Terör mağduru öğrenciler, hassas, kırılğan ve ilgi bekleyen bir öğrenci topluluğudur. Bu öğrenciler, terörün etkilerine doğrudan maruz kaldıklarından, öğretmenlerinde bu mağduriyete odaklanmış özel öğretim planı yapmaları gerekmektedir. Odak noktasını buradan almayan bir eğitimin başarı şansı düşüktür. Bu noktada öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenlerin, sınıflarına gelen terör mağduru öğrencileri yakından takip etmeleri, sorunları ile ilgilenmeleri, derse katılmaları yönünde teşvik etmeleri, konuları onların seviyelerini de göz önüne alarak anlatmaları, öğrenciler arasında yerli-misafir öğrenci gibi ayrımcılık anlamına gelen yanlış anlamaları önlemeye çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Öğretmenler özverili oldukça, mağdur öğrencilerin bu zor süreci atlatalmalarına yardımcı olabilirler. Sadece öğretmenler değil, onları dinleyecek, anlayacak, okul idaresi, rehberlik servisleri, belletmenlerin destekleri de önemlidir. Ailelerinden uzakta olan bu çocuklara, aile sıcaklığını verecek olan öğretmen ve idareciler olacaktır. Okul ve yurttan, terör mağduru bu öğrencilere, kendi çocukları gibi davranacak idareci ve öğretmenler olmadıkça, aile özlemlerini dindirecek faaliyetlerle onları meşgul etmedikçe, hem okulu bırakan öğrenciler olacak hem de bu durum onların ders başarısını olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Sinema, tiyatro, müzik faaliyetleri, bilgi yarışmaları, spor müsabakaları, el becerilerini geliştirecekleri atölyeler, piknik gibi organizasyonlar,...vb. etkinlerle onların yeni sosyal çevreyi kabullenmeleri ve uyumları sağlanabilir.

Aileleriyle her gün telefonda belirli periyotlarla da yüz yüze görüşmelerinin imkanları yaratıldığında bunun ders başarısına katkıları olacaktır.

Terör mağduru öğrencilere bilhassa sosyal ve psikolojik destek verilmesi şarttır. Teröre doğrudan maruz kalmış veya şahit olmuş yetişkin mağdurların bile uzun yıllar sonra olumsuz etkilerini yaşadıkları ve baş etmekte zorlandıkları terör sonrası travmayı küçük çocukların kendi başlarına aşmalarını beklemek hayalciliktir. Onlarda oluşan travmaların çözüme kavuşması için profesyonel yardım almak kaçınılmazdır.

Bu gerçekleri düşünerek, dezavantajlı bu öğrencileri kucaklayacak bir yaklaşım sergilemek sadece Milli Eğitim Bakanlığı'nın, eğitimcilerin değil, toplumumuzun da milli bir görevi olmalıdır.

Kaynakça

- Arslan, Y. (2016). Terör Mağduru İlköğretim Öğrencilerinin Post-Travma Tepkileri Üzerine Bir Araştırma /Şırnaklı Öğrenciler Örneği. Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi. C.7. Ss. 101-116.
- Aksoy, M. (2004). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Terörün Neden ve Sonuçları. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1). Ss.1-9.
- Akyol, Köksal, A. (2002). Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında Okuyan Çocukların Benlik Kavramlarının İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(23). Ss. 1-6.
- Bebiş, H. & Özdemir, S. (2013). Savaş, Terör ve Hemşirelik. Florance Naghtingale Hemşirelik Dergisi. 21(1). Ss. 57-68.
- Büyükkaragöz, S. (1990). Okula Uyumsuzluk ve Başarısızlıkta Ailenin Rolü. Eğitim ve Bilim, 14(78). Ss. 29-33.
- Bradach, K. M. C. ve Jordan, J. R. (1995). Long-Term Effects of a Family History of Traumatic Death on Adolescent Individuation. Death Studies, 19(4). Ss. 315- 336.
- Eraslan, L. (2009). Yalnızlığın Okulları YİBO'lar. <http://www.ulukislayibo.biz>. (Erişim:28.03. 2016).
- Erden, G. & Gürdil, G. (2009). Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Görülen Travma Tepkileri ve Psikososyal Yardım Önerileri. Türk Psikoloji Yazıları. 12 (24). Ss. 1-13.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). Sosyal Çevre. TC. Sağlık Bakanlığı Yayınları. No:27. Ankara.
- İnal, U. ve Sadık, F. (2011). Adana İl Sınırları İçerisindeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında

- Bulunan Öğretmen ve Öğrencilerin Okul Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi.
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 20 (2). Ss.243-258.
- Jones, V. ve Jones, L. (2004). Comprehensive Classroom Management: Creating Communities of Support and Solving Problems. Pearson Education. Boston/ABD.
- Köse, M. ve Demir, E. (2014). Öğretmenlerin Rol Modelliği Hakkında Öğrenci Görüşleri. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi. 4 (1). Ss. 8-18.
- Mallison, S.V. & Mallison, (1975) The Concept of Public Purpose Terror in International Law. Journal of Palestine Studies, Vol. 4 No. 2, Winter, 1975; (pp. 36-51).
- Metin, N. (1992). Okul Öncesi Dönemde Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programları. Özel Eğitim Dergisi. 1(2). Ss. 34 -36.
- Öztürk, S. (2006). Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi. DEÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Özkaya, H. (2008). Yatılı İlköğretim Bölge Okulları ve İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Öğretmen Görüşleri Açısından Karşılaştırılması. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi.10 (1). Ss. 12-35.
- Sevim, Y. (2001). Terör Nedeniyle Elazığ'a Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Eğitim Durumu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11(2). Ss.259-268.
- Soyvural, M. (1997). Terörizmin Anatomisi. Ankara: Lazer Ofset Matbaası.
- Thornton, P. T. (1964). Terror As A Weapon Of Political Agitation (From Internal War - Problems And Approaches, By Harry Eckstein. ABD: Free Press.
- Yavuzer, H (1982). Çocuk ve Suç. İstanbul: Altın Kitaplar Dizisi.
- Yayla, A. (1990). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bir Bakış. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.
- Yener, F. (2011). Sorunlu Öğrenci Davranışlarının Çözümünde Yönetici ve Öğretmenlerin Rol Model Davranışlarının Önemi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, A. (2012). Yatılı İlköğretim Bölge Okulları Sorunlarının Öğrenci Algılarına Göre Değerlendirilmesi. University of Gaziantep Journal of Social Sciences. 11(3).
- Web1:<http://www.saglikekibi.com/can/kadin-dogum-hastaliklari/kizlar-da-ilk-adet-gorme-ve-ergenlik-belirtleri.html>(erişim:23.03.2016).